ПРОФ. ДР КАМЕНКО М. МАРКОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ

ИВАН РАНЧИЋ – ЗАБОРАВЉЕНИ СЛИКАР ЦВЕЋА И ПЕЈЗАЖА²

САЖЕТАК. Иван Ранчић је рођен 19. фебруара 1906. у Краљевом Селу, у источној Србији. Сачувани су само оскудни детаљи из његове необичне биографије. На основу тих података, исписаних на реверсу једног његовог пејзажа, сазнајемо да је завршио основну школу у свом родном месту, нижу гимназију у Књажевцу, а Војну академију у Београду. Сазнајемо и да је, након завршене Академије, отишао на војну службу у Загреб, и ту живео са женом и сином све до распада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1941. године.

Неколико недеља након државног слома Ранчић је заробљен и послат у љубљански затвор, а одатле у један мањи логор у Аустрији. Из логора је у јесен 1942. године пребегао у Швајцарску, у којој је остао све до краја свог живота.

Након Другог светског рата Ранчић је завршио Школу лепих уметности у Лозани. Непрестано радећи, прошао је четири сликарска правца, и дошао до оног сликарства којим је најцелисходније могао да изрази своје снове и своје стрепње. Умро је 26. јануара 1987. године, у старачком дому у Корбиријеру, не дочекавши да добије швајцарски пасош.

Иза њега је остало око 350 радова, углавном мртвих природа и пејзажа, насликаних уљем, акварелом и пастелом.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Иван Ранчић, Лозана, уметност, сликарство.

¹ kamenkom@sbb.rs

² Рад је примљен 25. марта 2014, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. маја 2014.

СТВАРАЛАШТВО

*Умреџи њо није нишџа; али биџи заборављен,
џо је најсвиреџија одмазда смрџи над живоџом.*

Јован Дучић

Иван Ранчић је рођен 19. фебруара 1906. године у Краљевом Селу³, у источној Србији, у породици земљорадника. Основну школу завршио је у свом родном месту, нижу гимназију у Књажевцу, а Војну академију у Београду. По окончању академије послат је на војну службу у Загреб. Фебруара 1935. године жени се Јеленом Живковић из Ниша, а наредне године добијају сина Миодрага⁴. Породица Ранчић је живела у Загребу све до капитулације Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1941. године. Из ратом захваћеног Загреба, у којем није било места за Србе, Ранчић шаље жену и дете у Ниш, а неколико недеља потом, он бива ухапшен и послат у љубљански затвор. Из тог затвора, два месеца касније, интерниран је у један мањи логор у Аустрији.⁵

У заробљеништву је Ранчић интензивно учио да слика. У то време он је био уверен да је сликање, пре свега, занат, па потом све остало. Сва је прилика да му је неко од заробљеника (можда неки школовани сликар), био први учитељ сликања. Дисциплинован и радан, жељан нових сазнања, он је до бекства из логора, петнаестак месеци касније, научио основне појмове о сликарству. По доласку у Швајцарску, у писмима упућеним жени⁶ у Ниш, наводи да је продао неколико слика које је насликао у логору.

Од тада, па све до краја свог живота, Ранчић је сликао, и прошавши бројне утицаје у свом развоју, оставио је иза себе неколи-

³ Село је после Другог светског рата преименовано у Минићево. Седамдесетих година двадесетог века имало је статус општине са 15.000 становника. Данас је то само месна заједница општине Књажевац. Зграда Основне школе коју је похађао Иван Ранчић, сачувана је.

⁴ Миодраг Ранчић је умро 2000. године и сахрањен је на Градском гробљу у Нишу.

⁵ Породични албум са фотографијама, поред којих је Јелена Ранчић оловком уписивала податке о Иваном заробљеништву, и писма која јој је Иван слао из Швајцарске у Ниш, чувају се у Нишу, у кући Смиље Ранчић, супруге Миодрага Ранчића, Ивановог сина.

⁶ Јелена Ранчић рођена 1915. године, супруга Ивана Ранчића, умрла је 1978. године и сахрањена је на Градском гробљу у Нишу.

ко стотина занимљивих радова. Реч је, углавном, о пејзажима и мртвим природама. Уживао је у видљивом свету и у способности да га пренесе на слику. Од виђеног, или пак дубоко доживљеног, он је стварао своје поетске светове, своје сликарство. У својој страсти према природи, коју је добро познавао, верно је тумачио њена расположења. То се, међутим, делимично може приписати утицају реалистичке школе, који је у тој средини још увек био веома снажан, а делимично и због тога што је Иван Ранчић био самоук сликар, који се образовао посматрајући радове локалних уметника који су у тој средини већ били постигли запажене резултате.

У својим пејзажима и својим композицијама, обраћао је више пажње на боју него на цртеж или композицију, више на светлост него на моделовање, више на атмосферу него на планове или дубину простора. За њега се сликарство састојало у томе да што адекватније изрази свој тренутак инспирације – оно што је видео и осетио. На који начин? Онако како га је инстинкт гонио, не компликујући проблем.

Године 1951. завршио је у Лозани престижну Школу лепих уметности (Ecole des Beaux Arts). Диплома га није начинила уметником, али му је пружила извесну сигурност, па и заштиту од заједљивих речи његових суграђана, за које је он био само „обично мазало”.

Тада почиње да слика много слободније, предаје се са више страсти свом заносу, и не пропушта кроз сито, као раније, сваки насликани детаљ. У сликарству је тај „нови језик” био језик експресионизма. Приметно је да у његовом делу он није био ни довољно чист ни довољно снажан. Истовремено, Ранчић се све интензивније бавио израдом и декорацијом предмета од керамике. Десет таквих предмета⁷, који су и данас сачувани, поседују изузетну занатску и уметничку вредност.

Био је горд човек, који „није имао ружних, увредљивих речи чак ни онда кад је говорио о људима који му нису били пособно наклоњени”. Окончавши школовање, наставио је да живи мучним животом избеглице у изнајмљеном сутерену куће у Сарадону, чији је власник била госпођа Лесет Хафнер.⁸

Прешао је мучан пут од почетника до уметника са препознатљивим обележјима, од мазала који је копирао туђе радове до

⁷ Реч је о осликаним керамичким вазама за цвеће. Шест их се налази у кући Смиље Ранчић у Нишу. На свакој од њих, на данцету, налази се сигнатура: Rančić. Преостале четири су у Лондону, у стану Смиљиног блиског рођака.

уметника са сопственим стилем. Неки његови пејзажи, нарочито један број акварела, имају прозачну атмосферу, лаку и трепераву светлост, изражену јасним, живим, топлим бојама. Он је већ умео да раздије контуру, да дочара далеке, једва видљиве хоризонте, и да своје пејзаже прелије једном неодређеном али љупком и благом светлошћу. Ранчић је био сензибилна природа, али окренута реалном свету. Готово све Ранчићеве слике су сигниране, али је само једна датирана.⁹

Истраживачима ће бити изузетно тешко да утврде све етапе развоја овог сликара. Иза Ивана Ранчића је остало око 350 радова.¹⁰ Реч је о пејзажима и мртвим природама, насликаним на платну, картону, шперплочи и хартији. Занимљиво је истаћи да се на значајном броју његових уља на платну, као по правилу, и на реверсу налази неки, ликовно мање успели рад. То може да значи да је Ранчићу у појединим фазама живота недостајао новац, а како није могао без сликања, он је користио и ту другу страну платна.

Анализом Ранчићевих слика долази се до сазнања да је његова прва сликарска етапа трајала неколико година, и да је у њој углавном сликао мртву природу, начешће чиније са воћем. По доласку у Швајцарску, Ранчић је наставио да слика мртву природу. Распоред елемената одражава његов начин сликања по природи, без марљивих скица и претходних студија и без примене линеарне перспективе. Њима је свима заједничка тамна палета и наглашени графицизам, али истовремено их карактерише и извесна несталност у стилу и техничком извођењу, који су се код њега често мењали. Дакле, то су радови почетника, неуког и не-

⁸ У писмима упућеним супрузи Јелени, Иван Ранчић се стално жалио да нема материјалних средстава за живот достојан човека. О животу Ивана Ранчића у Швајцарској најпотпуније податке добили смо од Смиље Ранчић, супруге Миодрага Ранчића. Наиме, сликарев син Миодраг и снаја Смиља су двадесетак пута по неколико недеља боравили у Швајцарској, и били сведоци Иванових напора да себи заради кору хлеба.

⁹ Реч је о *Портрету официра Параменцића*. Уље на импрегнираном картону, 35 x 27cm. У десном горњем углу рада стоји ћирилицом записано: Параменцић, 1942. Овај реалистички портрет насликан у логору, поред своје неспорне уметничке вредности, значајан је и као докуменат о животу у логору. Наиме, на реверсу рада Иван Ранчић је мастиљавом оловком, латиницом, записао „*Овде је и јосјодин Драјомир Павловић, сјарешина VII деојрадској кварија са сјаном у улици Сјјейана Људише 35. Саојшишији њејовој жени Лели.*”

¹⁰ Око 200 радова сачувала је сликарева пријатељица – сликарка, са којом се дружио последњих година живота. Након њене смрти, њима се губи сваки траг.

сигурног, у сваком случају сликара који је више осећао него што је знао и који није грешио у битним стварима: у компоновању или моделацији, на пример.

Потом је уследила етапа у којој је сликао цвеће, и вазе с цвећем. Графички проблеми који се беху неприметно увукли у његово сликарство, током трајања прве фазе, нестали су и његова уметност је попримила друга обележја.

Бројне Ранчићеве вазе с цвећем су без икакве позадине, сем посредничког тоналитета голе подлоге, доје се истичу необичном оштрином, међусобно и у односу на позадину. Иако позадина тежи да се претвори у бескрајну атмосферу која обухвата вазу с цвећем, композиција је потпуно убедљива.

Мада веома конвенционалан сликар, он је сада постао представник модерног сензибилитета. Румено, црвено, жуто и љубичасто, зналачки је слагао на платно. Овом раздобљу Ранчићевог стваралаштва можемо приписати и значајан број мртвих природа. Један број дела насликан је уљем на шперплочи, док су преостала насликана акварелом на хартији или картону. Лирска поетичност тог периода уметниковог стваралаштва фиксирана је на тим радовима.

Сачувана је читава серија слика на хартији на којима су насликане руже. Руже су „поетична” слика која захтева посматрање из близине. Пастелно ружичаста и жута боја чине прелаз од белог ка тамноцрвеном и тамнозеленом, умекшавајући општи тоналитет слике.

Затим је уследила етапа у којој је пејзаж био преовлађујућа тема. Ово раздобље карактеришу смели потези боје који се разликују од стапајућих тонова и глатких као огледало, које је Ранчић користио на свом почетку. Овде сликар сједињује своје интересовање за предмете који се посматрају на лицу места са луминизмом који је усавршио, посматрајући стваралаштво других сликара. Емоција и тренутак надахнућа код њега ће одлучивати и о начину егзекуције, односно о стилу.

Четврта етапа је, у ствари, синтеза свих претходних етапа, у којој је сликар настојао да ублажи поједине, своје, сликарске недостатке (перспектива, сенка). Из овог дела стваралаштва потиче један број акварела и пастела. То су радови малог формата, одлично замишљени и добро насликани.

Ови пејзажи су много слободније насликани, што ће рећи да Ранчић није дословно преносио на платно мотив који му је био пред очима. То је један те исти мотив, који је он готово увек дру-

јачије видео. Ранчић је, вероватно, посматрајући један пејзаж, нотирао само главне контуре. Вративши се кући, он би, под још свежим утиском онога што је видео у природи, урадио највећи део слике, а потом би је опет носио у природу и тамо допунио неким детаљима.¹¹

Једна од одлика Ранчићевог сликарства јесте и скроман и штедљив избор средстава којима је слика начињена. Његове слике су настале коришћењем пар боја, и то врло уздржаних: нема модрозелених, ни дречећих жутих, ни јаркоцрвених, а све опет делује као да је сликар користио безброј боја и нијанси. Ранчићеви пејзажи зраче невероватно зелено, иако зелена боја није присутна ни на двадесетом делу површине насликаног дрвећа; али, оно мало што је нанесено дошло је до свог пунога израза, захваљујући тачно постављеним комплементарним бојама, које зелену боју подижу и дају јој жар и звонкост. Али, оно што један број тих пејзажа чини ванредним јесте – треперење сунчеве светлости на њима.

Ранчић се није бавио стиловима и правцима у сликарству; он није веровао у старо и ново, нити је икад, ради струја које су га окруживале, и помислио на какво насиље над својом личношћу. Ако је открио неки карактеристичан начина сликања, то је стога што му се он, у једном тенутку стваралаштва, наметнуо сам по себи, као једини могући начин да се ваљано изрази. Ранчић представља редак пример уметника који је прешао дуг пут од реализма, преко импресионизма, до експресионизма.

Мишљења смо, да је добро што је начињен покушај да се писаном речју, колико је то могуће, укаже на стваралаштво Ивана Ранчића – сликара који је исказујући пластичним сликама одређена стања душе, створио необичну уметност.

Ово је прича о човеку необичне биографије, који је пометен ратном несрећом заувек изгубио могућност да живи са породицом у својој земљи. Одлазећи из Србије, није ни слутио да је никада више неће видети. У Швајцарској је радио да би преживео, али и да би имао оно мало средстава за две своје велике љубави: сликарство и цвеће. Годинама је радио најтеже физичке послове,

¹¹ Иван Ранчић је иза себе оставио *Дневник*. У њему нема ни речи о догађајима из његовог приватног живота. Читаве странице посвећене су сликарству, цвећу, пословима које је радио, мотивима и темама које је сликао. Што се сликарског поступка тиче, он је описан до најситнијих детаља. Ранчић не скрива да је „један мојив (пејзаж) сликао и њо неколико љуша али да ја је увек друјачије видео”. *Дневник* се чува у кући Смиље Ранчић у Нишу.

гајио цвеће и продавао своје пејзаже и мртве природе. За своје стваралаштво је добио и неколико награда. А онда је, 1963. године, стигло много значајније признање за његов сликарски рад – позив да изложи своје слике у Новој галерији модерне уметности у Лозани. До краја живота излагао је још два пута у том граду.

Уморан од непрестане борбе за опстанак, исцрпљен свакодневним напорним радом, заморен животом избеглице и околином коју је само богатство чинило срећном, Ранчић је 1965. године доживео нервни слом. Побољевао је, али се није жалио. Током 1986. доживео је још један нервни слом. Пријатељи су га сместили у старачки дом у Корбиријеру. Умро је. Престало је да куца срце, упропашћено радом, 26. јануара 1987. године. Кремиран је по сопственој жељи, а урна са његовим пепелом чува се у том граду.

Иван Ранчић је, као човек, хтео, и успео, да за нас (у Србији), остане потпуно анониман. Као уметник, није могао да спречи да један број Швајцараца у њему види талентованог сликара.

Иако, дакле, његове слике не носе хук савременог живота оне ће засигурно обогатити српску уметност. То сликарство, настало тако далеко од родне груде, представља још једну неисписану страницу српске уметности XX века.

Иван Ранчић је типичан пример човека предратног српског васпитања и представник оног времена у коме се говорило само о подношењу жртава за земљу и за заједницу. То васпитање и то време нису допуштали да човек говори о себи и о свом раду. Он није слао своје радове на изложбе у Југославији, нити му се глас могао чути у јавности. И тако се догодило да он, који је дуго живео на Западу, остане до своје смрти, у сенци. Али сада, кад опет изази на светлост дана, још једном се потврдило старо правило: да се уметничка вредност и истински таленат не може ни сакрити нити уништити.

KAMENKO M. MARKOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

IVAN RANČIĆ — A FORGOTTEN PAINTER OF FLOWERS AND LANDSCAPES

Ivan Rančić was born in the Kraljevo village, in eastern Serbia to a family of farmers on 19th, February, 1906. Very little data about him has been preserved, therefore, this paper is an attempt to make a reconstruction of his life and work. He attended primary school in his birth place, lower secondary school he finished in Knjazevac and Military Academy in Belgrade. After completing the National Academy in 1934, he was sent to Zagreb where he got his first post. He lived there with his wife and his son until the capitulation of the country in 1941. A few months after the collapse of the country, he was arrested and sent to Ljubljana and three months later to a concentration camp in Austria. He spent about fifteen months in that camp in during which time he intensively studied painting. He fled from the camp to Switzerland and stayed there until his death in 1987. According to some letters he sent to his wife in Nis, some of his paintings he created during his time in the camp, he took to Switzerland where he eventually sold them. He did the toughest jobs there in order to survive and painted extensively. After World War II he graduated from the School of Fine Arts in Lausanne. Later on he had two exhibitions at the New Gallery of Modern Art.

Ivan Rančić came a long way from an unknown beginner to a respected prominent artist. He left behind about 350 works, many of which he sold during his life, mainly landscapes and still life in oil, watercolor and pastel. He was neither concerned about styles and trends nor did he believe in the old and the new. If he came to a certain specific manner of painting, it is because at one point it was imposed on him as the only proper way of expression. The analysis of Rančić's paintings leads to the conclusion that his creation had gone through four phases. The first one (started in the concentration camp in Austria) during which he painted still lifes without full sketches, previous studies, and the use of linear perspective. This phase is characterized by the use of dark colors. This phase is followed by the one in which he painted flowers and vases with flowers. A considerable number of paintings from this period has been preserved, many of which were done in oil on canvas, while most of which were painted in oil on plywood or cardboard. A number of these paintings was pain-

ted in watercolor on paper. In the colorist sense, this stage was very different from the previous one. The next was the stage in which he painted landscapes. Some of his landscapes, mostly the ones which were painted using the combination of watercolor and pastel have a transparent atmosphere, bright and flickering light. The fourth stage was, in fact, a synthesis of all previous stages of development in which Rančić attempted to alleviate some of his artistic shortcomings. Almost all of his paintings were signed but none were dated, so it will be very difficult to determine the time of their creation.

Ivan Rančić is a rare example of an artist who came a long way from realism through impressionism to expressionism. Rančić, as a man, wanted and succeeded to remain completely anonymous to us. As an artist, he could not prevent a number of Swiss art lovers from recognizing a talented artist in him. His painting represents the last page of a yet unwritten history of Serbian painting of the twentieth century. He died in a nursing home in Korbirijer on 26, January, 1987. The urn with his ashes is being kept in that place.

KEY WORDS: Ivan Rančić, Lausanne, art, paintings.

ГРАФИЧКИ
ПРИЛОЗИ

Слика 1: Иван Ранчић, Ваза с цвећем. Уље на шпер-плочи, 47 x 39 см.

Слика 2: Иван Ранчић, Мртва природа. Уље на лесониту, 24,5 x 34 см.

СЛИКА 3: ИВАН РАНЧИЋ, ВАЗА С ЦВЕЋЕМ. УЉЕ НА КАРТОНУ, 31 x 24 CM.

Слика 4: ИВАН РАНЧИЋ, МРТВА ПРИРОДА. Уље на лесониту, 24,5 x 34 см.

Слика 5: Иван Ранчић, Пејзаж. Уље на картону, 31 x 26 см.

Слика 6: Иван Ранчић, Пейзаж. Уље на картону, 19 x 27 см.

Слика 7: Иван Ранчић, ВАЗА С ЦВЕЋЕМ. Уље на лесониту, 40 x 30,5 см.

Слика 8: Иван Ранчић, Ваза с цвећем. Уље на картону, 34 x 24,5 см.

Слика 9: Иван Ранчић, Ваза с цвећем. Уље на шпер-плочи, 34 x 24,5 см.

СЛИКА 10: ИВАН РАНЧИЋ, ВАЗА С ЦВЕЋЕМ. УЉЕ НА КАРТОНУ, 35,5 x 25 см.

Слика 11: Иваан Ранчић, Руже. Уље на картону, 29,5 x 20,5 см.

Слика 12: Иван Ранчић, Ваза за цвеће, око 1970, висина 21 см.
Сигнирана. Власник Смиља Ранчић, Ниш.